

Støbejerns-korsene, som i sin tid blev lavet på Stallknechts Fabrikker i Horsens, er blandt de gravminder, der registreres. De kan bl.a. findes på den gamle Nebel kirkegård. (Foto: Lene Sørensen)

I fuld gang med at registrere gamle gravsteder

Horsens-Gedved provsti hurtig med at føre lovgivning ud i livet

I løbet af de kommende måneder regner de kirkelige myndigheder med at kunne afslutte registreringen af gamle gravminder på landsby-kirkegårdene i Horsens kommune.

Arbejdet er i Horsens-Gedved provsti meget længere fremme end de fleste andre steder i landet. Allerede sidste år nåede gruppen, der tager sig af registreringen, gennem alle kirkegårdene i Gedved kommune. I år er indsatsen koncentreret omkring landsby-kirkegårdene i Horsens kommune.

- De tre kirkegårde i Horsens by - Nordre, Østre og Vestre kirkegård - står næst på listen, men det haster ikke helt så meget, siger provst Arne Thomsen. I byen er der mere opmærksomhed omkring de historiske gravsteder, og derfor er der ikke så stor risiko for, at de bliver nedlagt.

Lov uden økonomi

Det var den tidligere kirkeminister Mette Madsen, som satte gang i hele arbejdet med at registrere de bevaringsværdige gravminder.

Det skete i august 1986 med en lov, som talte pænt om nødvendigheden af at passe på gamle gravsten og gravsteder, og som pålagde provstier og menighedsråd at klare opgaven. Men den nødvendige økonomi blev aldrig koblet til loven, og derfor er arbejdet de fleste steder gået meget trægt.

Æren for at det skrider forholdsvis godt lokalt tillægger Arne Thomsen byarkivar Bodil Møller Knudsen. Det er hendes interesse, som har sat skub i registreringen, siger provsten.

Arne Thomsen og provstiets bygningsagkyndige, arkitekt Torben Knudsen, repræsenterer de kirkelige myndigheder i arbejdsgruppen. Bodil Møller Knudsen er den museale sagkundskab. Desuden deltager lederen af Horsens

kirkegårde, Kurt Anhøj, som sagkyndig i bevoksning m.v.

Meget ændret

I samarbejde med menighedsrådene gennemgår arbejdsgruppen de enkelte gravsteder på kirkegårdene.

- Der er flere forskellige ting, vi ser efter, fortæller Bodil Møller Knudsen. Alle gravsteder, som er mere end 100 år gamle, bliver næsten automatisk udpeget som bevaringsværdige. Desuden går vi efter, om det er lokalhistoriske navne, der optræder på stenene, eller om gravstedet er egnetypisk.

- Vi kigger efter særlige inskriptioner, særlige udsmykninger, eller om gravmindet er lavet af en særlig kunstner eller har kunsthistorisk interesse. Gravstedets indretning kan også være en årsag til, at det skal bevares, eller der kan være tale om, at en - som det hedder - »fortjenstfuld« person ligger begravet på stedet.

- Umiddelbart tænker mange vel, at et gravsted er et gravsted, og at de fleste ligner hinanden. Men den måde, vi begraver vores døde på, har faktisk ændret sig meget gennem tiderne og ikke mindst inden for de sidste 100 år, forklarer Bodil Møller Knudsen.

Der er tydelige forskelle fra egn til egn og fra by til land, ligesom gravminderne klart fortæller om samfundets klasseforskelle.

Et eksempel på et lokalt særpræg er de kors i støbejern, der står som gravsten på flere af kirkegårdene i Horsens-området. De blev almindelige på egnen, fordi de blev fremstillet på byens store jernstøberi Stallknechts Fabrikker.

Begravelsernes historie

Den lokale byarkivar taler med sagkundskabens stemme, for i den sidste tid har hun været involveret i flere projekter, der alle handler om at få hold på begravelsesternes histo-

rie. Det er en viden, som må bevares nu, fordi der med nutidens brændinger og fællesgrave er ved at ske en total anonymisering af begravelsesternes.

Et af projekterne, som har fået titlen »Død og begravelse 1780-1980«, er sat i gang af Statens Museumsnævn. Her er Bodil Møller Knudsen med i styringsgruppen. 11 museer i Danmark er tilkøbet projektet. Hvert museum udpeger i sit område tre kirkegårde, hvor alle oplysninger samles ind, ikke mindst folks erindringer om begravelsesformer og -skikke.

Når 1780 er valgt som start-punkt, hænger det sammen med det skifte i begravelses-skikkene, som skete omkring 1800. Indtil da kunne de velhavende købe sig til en begravelse inde i kirkerne, mens de fattige måtte nøjes med en jordhøj og måske et trækors på kirkegårdene. Da nye regler i 1805 forbød begravelse i kirkerne, begyndte de store gravminder at dukke op på kirkegårdene.

Humle i kisterne

Netop dette skifte er emnet for et andet af de projekter, Bodil Møller Knudsen er involveret i. Hun har fået et stipendium til at kigge på begravelses-skikkene fra 1750 til 1805.

- Fra de kister, som står i kirkerne, kan hentes mange oplysninger, fortæller hun. Noget kan vi forklare, f.eks. at det var almindeligt at binde afdødes storetæer sammen, fordi man mente, det hindrede folk i at gå igen. Andet skal jeg prøve at finde en forklaring på, f.eks. hvorfor mange af de gamle kister er stoppet med humle.

Mere uformelt

Den registrering af lokale gravminder, som nu er i gang, er heller ikke noget nyt for Bodil Møller Knudsen.

Vejle Amts Museumsråd har som en forløber gennem-

ført en undersøgelse af fem kirkegårde - Torsted, Nebsager, Lindeballe ved Vejle, Egeskov ved Fredericia og Sdr. Bjert ved Kolding - for at få en fornemmelse af opgavens omfang og forløb. Også her var byarkivaren i Horsens med og hentede sig nogle erfaringer hjem, som kan bruges lokalt.

- Vi har i Horsens-Gedved provsti valgt at gribe tingene lidt mere uformelt an, end lovgivningen lægger op til, siger provst Arne Thomsen. Vi starter simpelthen med en helt almindelig gennemgang af kirkegårdene og foretager en foreløbig registrering af de bevaringsværdige gravminder.

Først i næste omgang vil det blive bestemt, hvilke af dem der skal fredes, men menighedsrådene har dog pålæg om ikke at røre de udpegede gravsteder, uden at provstiet og museumsfolkene er taget med på råd.

Stor interesse

De gravminder, som fredes, skal vedligeholdes af de enkelte kirker. Det kan - f.eks. hvis der er nogle af de gamle gravgittere i støbejern - være en kostelig affære, men Arne Thomsen regner ikke med de store problemer. Først og fremmest fordi der hos menighedsrådene er stor interesse for registreringen og for at bevare de gamle gravminder.

I Horsens kommune lagde arbejdsgruppen ud med at kigge på kirkegårdene i Tyrsted og Uth. Derefter er rækfølgen Torsted, Hatting, Vær, Nebel, Serridslev, Tamdrup, Lundum, Hansted og Endelave. Til september vil der ligge en færdig liste over de gravminder, som er bevaringsværdige.

For Gedved kommune gælder det som nævnt, at registreringen er færdig. Her vil det måske allerede næste år være besluttet hvilke af gravstederne, der skal fredes. (ch-r)